

SHAXS MA'NAViy-AXLOQiy TARBIYASIDA DUNYOVIY VA DINSHUNOSLIK FANLARINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOSLIGI

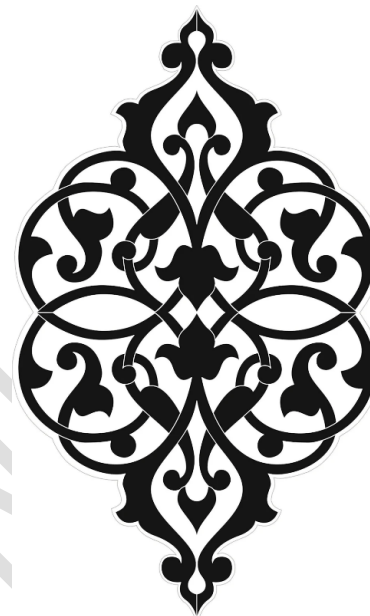
*Yembergenov Ansatbay Paluanovich, NDPI dotsenti,
falsafa fanlari nomzodi*

THE SPECIFIC FEATURES OF DEVELOPING SECULAR AND RELIGIOUS STUDIES IN THE MORAL AND SPIRITUAL EDUCATION OF THE INDIVIDUAL

*Yembergenov Ansatbay Paluanovich, Associate Professor at
Nukus State Pedagogical Institute, Candidate
of Philosophical Sciences*

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ СВЕТСКИХ И РЕЛИГИОВЕДЧЕСКИХ НАУК В ПРАВСТВЕННО-ДУХОВНОМ ВОСПИТАНИИ ЛИЧНОСТИ

*Ембергенов Ансатбай Палуанович, доцент Нукусского
государственного педагогического института, кандидат
философских наук*

<https://orcid.org/0009-0009-7350-1897>

e-mail:
ayko2605@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada shaxs ma'naviy-axloqiy tarbiyasida dunyoviylik va diniy ta'limning o'zaro munosabati tahlil qilinadi. Maqolada dinshunoslik va islomshunoslik fanlarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o'qitish, dindor va dunyoviy madaniyatni uyg'unlashtirish, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarini yoshlar ongiga singdirish masalalari ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, din va davlat o'rtasidagi aloqaning huquqiy-me'yoriy asoslari, ta'limda diniy bag'rikenglik va vijdon erkinligi tamoyillari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: dunyoviylik, dinshunoslik, islomshunoslik, ma'naviyat, axloqiy tarbiya, bag'rikenglik, ta'lim tizimi, diniy madaniyat, vijdon erkinligi, fuqarolik ong.

Abstract: The article analyzes the relationship between secularism and religious education in the spiritual and moral education of the individual. The article scientifically illuminates the issues of teaching religious studies and Islamic studies based on modern pedagogical technologies, harmonizing religious and secular culture, and instilling spiritual and moral values in the minds of youth. It also analyzes the legal and regulatory framework of the relationship between religion and the state, the principles of religious tolerance and freedom of conscience in education.

Keywords: secularism, religious studies, Islamic studies, spirituality, moral education, tolerance, education system, religious culture, freedom of conscience, civic consciousness.

Аннотация: В статье анализируется взаимосвязь светского и религиозного образования в духовно-нравственном воспитании личности. В статье на научной основе освещены вопросы преподавания религиоведения и исламоведения на основе современных педагогических технологий,

гармонизации религиозной и светской культуры, внедрения духовно-нравственных ценностей в сознание молодежи. Также анализируются нормативно-правовые основы взаимоотношений религии и государства, принципы религиозной толерантности и свободы совести в образовании.

Ключевые слова: светскость, религиоведение, исламоведение, духовность, нравственное воспитание, толерантность, система образования, религиозная культура, свобода совести, гражданское сознание.

KIRISH. Ma'lumki, ta'lim jamiyatning ma'naviy-ijtimoiy va sivilizatsiyaviy rivojlanishiga turtki beradi. Insoniyat tarixida ta'lim tizimining ko'plab turlari mavjud bo'lgan. Bugungi kunda Konstitutsiya asosida dunyoviy tamoyillar asosida tashkil etilgan demokratik mustaqil O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimi ikki alohida – dunyoviy va diniy tizimda ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, ta'lim tizimini rivojlantirish strategiyasining asosiy maqsadi milliy ta'lim modelini yaratishdir. Jamiyat va din o'rtasidagi o'zaro hamkorlikning samarali modelini topish zarurligiga e'tibor qaratgan holda aytish mumkinki, mamlakatimizning tarixiy tanlovi dunyoviy ta'lim va dunyoviy davlatdir. Biz vijdon erkinligi, diniy e'tiqodlarning tengligi, siyosiy hokimiyatning diniy konfessiyalarga nisbatan betaraflligini dunyoviy davlat asosiga bog'laymiz. "Ta'lim to'g'risida"gi qonun esa ta'lim tizimining dunyoviy xususiyatga ega ekanligi tamoyilini e'tirof etib, ta'lim – ta'lim oluvchilarga chuqur nazariy bilim, malaka va amaliy ko'nikmalar berishga, shuningdek, ularning umumta'lim va kasbiy bilim, malaka hamda ko'nikmalarini shakllantirishga, qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan tizimli jarayon deb ta'riflaydi[1].

ADABIYOTLAR TAHLILI. Zamonaviy ta'lim tizimida dunyoviylik masalasi hozirgi zamonning dolzarb muammosi ekanligiga shubha yo'q. "Dunyoviylik" atamasi mamlakat konstitutsiyasida belgilangan bo'lsa, uning ta'lim tizimidagi tabiati mamlakat qonunlari bilan kafolatlangan. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida O'zbekiston o'zini demokratik, dunyoviy, huquqiy va ijtimoiy davlat sifatida belgilaydi. Bu yerda "dunyoviy" tushunchasi dinning davlat siyosatidan ajratilganligini bildiradi. Shuningdek, "dunyoviy" tushunchasi davlatning dinga munosabatining demokratik xususiyatini ko'rsatadi. Dunyoviylik to'g'risidagi qonun mamlakatda diniy munosabatlarni tartibga solishning konstitutsiyaviy asosini tashkil etadi.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi o'zini demokratik, dunyoviy davlat sifatida qaror toptiradi, huquqni tasdiqlaydi. Har kimning vijdon erkinligi va har kim o'z diniy e'tiqodidan qat'i nazar, teng huquqlarga ega ekanligini kafolatlaydi, hanafiy islom va pravoslav xristianlikning xalq madaniyati va ma'naviy hayotini rivojlantirishdagi tarixiy rolini e'tirof etadi, ma'naviyatga mos keladigan boshqa dinlarni hurmat qiladi. O'zbek xalqining merosi, konfessiyalararo totuvlik, diniy bag'rikenglik va fuqarolarning diniy e'tiqodlarini hurmat qilish muhimligini tan oladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Tadqiqotda ta'lim tizimida dunyoviylik va islomshunoslik o'zaro aloqadorligi tarixiy-tahliliy, qiyosiy hamda pedagogik metodlar asosida o'rganildi. Ishda falsafiy va aksiologik yondashuvlar yordamida diniy va dunyoviy qadriyatlarining ma'naviy-tarbiyaviy ahamiyati tahlil qilindi. Maqola O'zbekiston olimlari va zamonaviy ta'lim konsepsiyalariga tayangan holda olib borildi.

TAHLIL VA NATIJALAR. Dunyoviylik tamoyillari qonunchilik me'yorlari bilan belgilab qo'yilganligi sababli, avvalo qonun tilida so'zlash zarur. O'zbekiston Respublikasida ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimi diniy ta'lim tashkilotlari bundan mustasno, din va diniy birlashmalardan ajratilgan hamda dunyoviy xususiyatga ega. O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy tamoyillaridan biri ta'limning dunyoviy, insonparvar va rivojlanish xarakteriga ega bo'lishidir. Bundan tashqari, mazkur qonunga muvofiq, ta'lim tashkilotlarida siyosiy partiyalar va diniy tashkilotlarning, birlashmalarning tashkiliy tuzilmalarini tashkil etish va ularning faoliyatini yo'lga qo'yish, ta'lim tashkilotlarida irqiy, etnik, diniy, ijtimoiy kelishmovchilik va o'ziga xoslikni targ'ib qilish, siyosiy professor-o'qituvchilar tarkibining o'quv jarayonida diniy targ'ibot va tashviqot ishlarini olib borishi taqiqlanadi. Bu tamoyillar birgalikda mamlakat ta'lim tizimining dunyoviylik

tamoyillarini tashkil etadi. Ushbu tamoyillar o'quvchilarning erkinligi va huquqlarini, xavfsizligi va qonuniyligini ta'minlashga qaratilgan. Bu borada asosiy e'tibor qaratilishi lozim bo'lgan narsa shuki, dunyoviylik dinsizlik emas, u insonparvarlik qadriyatlariga, jumladan, inson vijdoni va diniy e'tiqod erkinligini ro'yobga chiqarish, dunyoqarash erkinligi, ma'naviy sohadagi fikrlar xilma-xilligi va insonparvarlik tamoyillariga asoslanadi. Demak, diniy bilim ham dunyoviy ta'lim-tarbiyaning bir qismidir.

Dinni o'rgatish inson, jamiyat, olam haqidagi dunyoqarash va falsafiy savollarga javob izlash ekanligiga shubha yo'q. Dinshunoslik fanini dunyoviy ta'lim tizimida o'qitish jamiyatda insonparvarlik va ma'naviy-axloqiy asoslarni ta'minlashga yordam beradi. Ma'naviyat faqat diniy ta'limotlar bilan cheklanib qolmaydi. Ma'naviyat falsafiy-axloqiy tushunchadir. Ma'naviyat dunyoviy axloqiy pozitsiya sifatida insonning ma'naviy ruhi, ichki va tashqi madaniyati bilan bog'liq holda belgilanadi. Ma'naviyati yuksak, ma'naviy dunyosi boy inson dinga nisbatan betaraf bo'lishi mumkin. Hozirgi kunda agnostik yoki ateist bo'lgan odamning ma'naviyati yetishmaydi, degan noto'g'ri tushunchalar mavjud. Ma'naviyat dunyoviy-axloqiy tushuncha sifatida inson qalbi va ruhi pokligini belgilaydi.

Dinshunoslikning zamonaviy ta'lim texnologiyasi imkoniyatlarini va islom ta'limi va tarbiyasiga tatbiq etish usullarini aniqlash maqsadida uslubiy va pedagogik modellarni amalga oshirish zarur. Ta'lim mazmunida dunyoviylik tamoyili diniy fanlarni o'qitishning metodik asosi bo'lishi kerak. Bugungi kunda dunyoning aksariyat davlatlarida davlat maktablari dunyoviy maqomga ega. Dunyoviylik tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, 1992-yilda qabul qilingan Konstitutsiyamizda mustaqil davlatning dunyoviylik tamoyili mustahkamlab qo'yilgan. Dunyoviylik tamoyili jamiyat, xalq, madaniyat va zamonaviy ta'lim tamoyili bo'lishi kerak. Ma'naviyat ana shu kelajak avlodning har tomonlama barkamol bo'lishining garovi bo'lishi kerak. Bu xalq ma'naviyati bilan ham chambarchas bog'liq. Sog'lom fikr, e'tiqod, izlanuvchanlik, vatanparvarlik bugungi kunda tarbiyaning asosiy tamoyillari hisoblanadi. "Tarixga teran nazar solsak, bizning yetti ajdodimiz kim ekanini

ko'ramiz. Ne-ne buyuk daholar, mutafakkir va allomalar aynan siz va biz yashayotgan muqaddas Vatanda yashab o'tganlar. Xuddi ular kabi ularning avlodlari ham hali dunyo tamadduniga o'z hissalarini qo'shishlariga hech kim shubha qilmaydi. Chunki yoshlarimiz tomirida ajdodlarimizning qoni oqib turibdi"[2.74-75].

Islomshunoslik gumanitar fanlar bilan chambarchas bog'liq holda ko'rib chiqilishi lozim. Islomshunoslik ta'limotida dinni murakkab va ilmiy tushuntirishga ahamiyat berish kerak. Din haqidagi teologik bilimlar dinning kelib chiqishi va rivojlanishi haqida tizimli bilim beradi. Islomshunoslik o'quv dasturida Qur'on ta'limotlari, tafsir, hadis ta'limotlari, siyrat, fiqh, aqida ta'limotlari, xulq-atvor, diniy targ'ibot va notiqlik, arab tili kabi fanlar o'rin olgan. Bundan tashqari, asosiy komponentlar – O'zbekiston tarixi, falsafa, chet tili va tanlov fanlari o'qitiladi.

Ta'lim dasturlarining asosiy ustuvor yo'nalishi doimiy ravishda o'zgarishlarga moslashish va yangi bilimlarni egallash qobiliyatini rivojlantirishdan iborat bo'lishi kerak. Islomshunoslik bo'yicha mutaxassislar tayyorlashda yangi ta'lim texnologiyasi va zamon talablari asosida diniy fanlar bo'yicha mutaxassislar tayyorlash samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi yangi dastur tayyorlash eng muhim vazifa hisoblanadi. Ushbu dasturda diniy asosli radikal mafkura bilan zaharlanganlarni yo'l-yo'riq ko'rsatishning diniy-psixologik usullari tizimli ko'rib chiqilishi lozim. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarida zamonaviy terrorizm falsafasi va psixologiyasi usullaridan foydalanish diniy xizmatchilarning internet tarmog'idan foydalanish malakasini oshirishni nazarda tutadi.

Islomshunoslik fanini o'qitish metodikasini tizimli ravishda takomillashtirish maqsadida mamlakatimizning yirik shahar va tumanlarida islomshunoslik hamda dinshunoslik fanlari olimlari va mutaxassislari ishtirokida respublika miqyosida konferensiya va seminarlar o'tkazish zarur. Diniy ta'lim sifatini oshirish bilan birga, islomshunoslik sohasida to'plangan tajribalarni mamlakatimizda keng qo'llash va targ'ib qilish islomshunoslik mutaxassisligi o'qituvchilariga o'quv-uslubiy yordam bo'lar edi. Diniy mutaassiblik va taqlidchilikka qarshi qalqon bo'ladigan diniy madaniyat va diniy ongni

shakllantirish uchun diniy ta'lim dunyoviy sharoitda berilishi kerak. Mamlakatimizda millatlararo totuvlik, diniy bag'rikenglik madaniyati, o'zaro hurmat tamoyili qaror topdi. Din insonning ma'naviy olamiga osoyishtalik baxsh etib, insonning qadr-qimmati, sha'nini o'rgatadi. Har bir insonning qalbidagi uyg'unlik va ichki madaniyat jamiyatdagi shaxslararo munosabatlar madaniyatida o'zaro tushunish shartidir. Har bir inson aql-idrok va boy ma'naviy olami, kuchli ruhiyatga ega bo'lsagina yovuzlik va zo'rvonlikka qarshi tura oladi. Shu bois inson qalbini tarbiyalash, uning dunyoqarashini shakllantirishda jahon va an'anaviy dinlarning ma'naviy qadriyatlaridan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Ya'ni "insoniyat ezgu niyat, ezgu so'z va ezgu amaliyotga izchil amal qilibgina inqirozdan qutulishi va farovon hayotga yetishishi mumkin, degan purhikmat xulosalar chiqarilgan" [4.94].

Shuningdek, dunyoviy madaniyat va diniy madaniyatning o'ziga xosligi hamda umuminsoniy qadriyatlarining ustuvorligi, ya'ni diniy va diniy bo'lmagan dunyoqarashlarning birlashtiruvchi va interfaol asoslarini bag'rikenglik bilan tushuntirish muhim ahamiyatga ega. Islomshunoslik fanini o'qitish mazmuni va metodikasi dunyoviylik va bag'rikenglik tamoyillari, vijdon erkinligi, diniy e'tiqod va fikr erkinligi kabi mamlakat va xalqaro huquqiy hujjatlar talablariga muvofiq bo'lishi kerak. Islomshunoslik fanini o'qitishda zamonaviy axborot-tahliliy va o'quv-uslubiy asoslarga tayanish zarur. Dunyoviy jamiyatda islomiy ta'limning maqsadi dunyoviy madaniyat tizimiga muvofiq xizmatlar ko'rsatish va dindor fuqarolarning diniy ehtiyojlarini qondirishdan iborat.

Har bir dinning e'tiqod va qadriyatlariga hurmat, vatanparvarlik g'oyalari, bag'rikenglik, umumiy qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirish va o'ziga xos yo'nalish sifatida dunyoviylik tamoyilidan kelib chiqib o'rgatish zarur. Bu jarayonda, gumanizm-insonparvarlik yetakchi mavqeda turishi lozim. Ya'ni umumiy insonparvarlikka rioya qiladigan, har bir shaxsning hech qanday tashqi nazoratsiz, ayni insonparvarlik axloqiga uyg'un o'z meni oldidagi javobgar shaxs. Bunda "bir odam – obro egasi inson uchun nima yaxshiligini belgilab beradi, o'zni tutish qonun-qoidalar va me'yorlarini ham o'ylab topadi,

o'rnatadi. Insonparvarlik axloqi esa bu qonun-qoidalar va me'yorlarni o'zi yaratishi, o'zi boshqarishi hamda ularga o'zi amal qilishi bilan farqlanadi"[3.18].

Diniy ta'lim metodikasi insonning ma'naviy tabiati va madaniyatini yuksaltirish, diniy ta'lim yutuqlarini har tomonlama anglash, diniy ta'limotlarni o'rganish va tahlil qilish, o'zgarlar madaniyatini tushunish, diniy bag'rikenglik va dinlararo totuvlik pozitsiyalarini hurmat qilishga tarbiya beradi. Dinshunoslik va islomshunoslik ixtisosligi bo'yicha bitiruvchilarni davlat xizmatiga tayyorlash va tarbiyalashdan ko'zlangan asosiy maqsad davlatning din sohasidagi siyosati yo'nalishi va xususiyatlarini tushuntirishdan iborat. Oliy ta'lim tizimida diniy fanlarning o'qitilishi dunyoviy davlat tamoyillarini targ'ib qilish, diniy savodsizlik va diniy murosasizlikning oldini olishga xizmat qiladi.

Globalashuv jarayonida har bir xalq o'z urf-odatlarini, milliy ong ustunlariga tayangan holda, o'z qiyofasini yo'qotmagan holda o'z milliy o'zligini aniqlashga, milliy ramzlarini ulug'lashga intiladi. Dindor yoshlarimiz ham dunyoviy davlat tamoyilini, millatimiz tilini, tarixini, an'alarini e'zozlashi, ajdodlarimiz merosini asrab-avaylashi zarur. Davlat xizmatchilarining diniy sohadagi dunyoqarashi va axloqiy pozitsiyasida dunyoviy va milliy qadr-qimmatdan tug'ilgan muqaddas tushunchalarga hurmat hissini shakllantirish milliy manfaat va fuqarolik burchiga sodiq diniy mutaxassislarni tarbiyalashdan iborat.

Xorijiy davlatlarda diniy ta'lim olmoqchi bo'lgan yoshlar soni ko'payib borayotgani bois, ularning dunyoqarashi shakllanib, diniy ta'lim yetarli darajada tamomlangandan keyingina xorijiy davlatlardagi diniy ta'lim muassasalariga yuborilgani ma'qul. Mamlakatda boshlang'ich diniy ta'lim an'anaviy qadriyatlarga asoslangan bo'lishi kerak. Turkiya, Misr, Saudiya Arabistoni, Liviya, Yaman, Pokiston, Hindiston, Malayziya kabi davlatlarda diniy ta'lim olgan ilohiyotshunos va imom-xatiblar dunyoviy davlatning diniy sohadagi pozitsiyalari va tamoyillari, dunyoviy davlatda va'z aytish metodologiyasi, diniy ta'limotlar, diniy targ'ibot-tashviqot ishlarining yo'nalishlari, diniy ta'limotlar, diniy ta'limotlar haqida so'z yuritdilar. Turli davlat tuzilishi va mafkurasiga ega xorijiy davlatlarning diniy ta'lim muassasalarini tamomlagan fuqarolarimizni

dunyoviy mamlakatimizda ijtimoiy hayot haqiqatiga mos holda mehnat qilishga o'rgatish muhim ahamiyatga ega.

Dinshunoslik va islomshunos olimlarning ziyoli, diniy, ilmga ishtiyoqi, vatanparvarligi, odobliligi, xushmuomalaligi, bag'rikengligi, umuminsoniy va milliy qadriyatlarni to'liq anglashi bilan ajralib turadi va bu ularning ham diniy, ham dunyoviy madaniyatga amal qilishiga xizmat qiladi, deb o'ylaymiz. Hududlardagi diniy vaziyatlarning dinamikasi va tendensiyalariga ta'sir etuvchi tashqi va ichki ta'sirlarni aniqlash diniy-ma'rifiy faoliyatning ekstremistik diniy oqimlarga qarshi olib boriladigan eng samarali usullaridan biri, dinshunoslik va islomshunoslikning asosiy maqsadlaridan biri, deb hisoblaymiz.

Dunyoviy davlatda dinshunoslik va islomshunoslik kasbi jamiyatning ma'naviy tiklanishiga, diniy savodxonligini oshirishga, diniy mansabdor shaxslarning nufuzini oshirishga, buzg'unchi oqimlarning oldini olishga xizmat qiladi. "Islomshunoslik" va "dinshunoslik" kasbini o'qitish jarayoni bo'lajak davlat xizmatchilari diniy sohada badiiy xarakter, so'z va amal uyg'unligi, e'tiqod, salomatlik, dunyoviylik va intellektual milliy an'ana va ma'naviyatni tarbiyalaydi, ularni milliy va diniy qadriyatlarni hurmat qilishga o'rgatadi. umuminsoniy qadriyatlarni, millatlararo va konfessiyalararo munosabatlar madaniyatini yuksaltirish, o'ziga xos adabiyotlar bilan targ'ib qiladi.

XULOSA. Shuni unutmash kerakki, qonun tamoyillari fuqarolarga vijdon va diniy

e'tiqod erkinligini berish bilan birga davlat oldidagi burch va mas'uliyatni ham yuklaydi. Mehnat madaniyatini puxta egallash, din sohasidagi davlat siyosatining mazmun-mohiyati va g'oyalarini aniq tushunish, zamonaviy talablarni o'zlashtirishga e'tibor qaratishi lozim. Diniy targ'ibot usullari, diniy ekstremizm va aqidaparastlikka qarshi kurashish qobiliyatini shakllantirishi kerak. Bilimli, malakali bitiruvchilar ta'lim muassasasi nufuzini oshirishi aniq. Dunyoviy davlatimizning din sohasidagi davlat siyosatini har tomonlama anglagan, o'z bilim va ko'nikmalarini real voqeelikka mos ravishda hayotga tatbiq etadigan davlat xizmatchilarining diniy sohada kadrlar tayyorlash davr talabidir. Millatimizning yaxlitligi va birligi g'alabalarimiz poydevoridir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ўзбекистон Республикасининг Таълим тўғрисидаги қонуни www.lex.uz
2. U.Alimov. Yoshlar – kelajagimiz. Movarounnahr, Toshkent-2008, 74-75.b.
3. Фромм Э. Человек для себя. Минск, Хорвест, 2004. С. 18.
4. Ницше Ф. Зардушт таваллоси.//Тафаккур. 1995. 1-сон. Б. 94.
5. Абрамов, А.В. Этика ислама: основные нравственные принципы Корана / А. В.
6. Канайкина, Е.А. Этико-философский анализ нравственных систем православия, католичества и протестантизма. Дисс. канд. соц. наук. -Екатеринбург, 2014.

